

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, “Pedagogika” kafedrası mudiri, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, Abdumannatov E.A. taqrizi ostida

Rustamova Nilufar
O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti magistranti
Samarqand, O‘zbekiston
E-mail:
nilufarrustamova652@gmail.com
ORCID: 0009-0001-6265-0717

O‘QUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA MAKTAB KUTUBXONASINING ISHI

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab kutubxonasining o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishdagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Kutubxona nafaqat ta‘lim resurslari markazi, balki o‘quvchilarning kasb tanlash jarayonida yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi muhim manba ekanligi ta‘kidlanadi. Maqolada kutubxona fondlarini shakllantirish, elektron resurslardan foydalanish, kasbga oid tadbirlar tashkil etish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish kabi masalalar yoritilgan. Shuningdek, kasbiy yo‘naltirish jarayonini takomillashtirish uchun maktab kutubxonasining imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Maktab kutubxonasi, kasbga yo‘naltirish, kasb tanlash, o‘quvchilar, ta‘lim resurslari, kutubxona fondi, elektron resurslar, kasbiy yo‘naltirish tadbirlari.

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Kelajak kasbini ongli ravishda tanlash har bir insonning muvaffaqiyatli hayot kechirishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida kasblarga bo‘lgan talab doimiy ravishda o‘zgarib bormoqda. Shuning uchun o‘quvchilarni mehnat bozori ehtiyojlariga mos ravishda yo‘naltirish va ularning qiziqish hamda qobiliyatlariga mos kasblarni tanlashlariga ko‘mak berish ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Maktab kutubxonasi o‘quvchilarning kasb tanlashiga yordam beradigan muhim resurs markazi bo‘lib, u ularga turli kasblar, mehnat bozori talablari, zamonaviy texnologiyalar va mutaxassisliklar haqida ishonchli ma‘lumotlarni taqdim etadi. Kutubxona o‘quvchilarga kasb tanlash bo‘yicha mustaqil qaror qabul qilishlariga yordam beradigan adabiyotlar, kasbga yo‘naltiruvchi qo‘llanmalar, ilmiy va badiiy asarlar, elektron manbalar bilan ta‘minlaydi. Shuningdek, kutubxona tomonidan tashkil etiladigan seminarlar, kasb egalarining tajribalari bilan tanishish uchun uchrashuvlar, kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan mahorat darslari o‘quvchilarga kelajak kasbini ongli ravishda tanlash imkonini beradi.

Maktab kutubxonalari nafaqat an‘anaviy axborot markazi, balki o‘quvchilarning kasbiy rivojlanishiga yo‘naltirilgan ta‘lim muassasasi sifatida ham faoliyat yuritishi lozim. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar rivojlangan bugungi kunda elektron kutubxonalar, onlayn resurslar va virtual o‘quv platformalaridan foydalanish o‘quvchilarning kasbiy tanlov imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ushbu maqolada maktab kutubxonasining o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishdagi o‘rni, kutubxona resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari, kasbga yo‘naltiruvchi tadbirlarning

ahamiyati va kutubxona ishini takomillashtirish yo‘llari tahlil qilinadi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida kutubxonaning o‘quvchilarga ko‘rsatadigan amaliy yordami va zamonaviy texnologiyalarning bu jarayonga ta’siri ko‘rib chiqiladi.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Maktab kutubxonasi o‘quvchilarni kasbga yo‘naltirishda muhim o‘rin tutadi. Bu jarayonda turli metod va materiallardan foydalanish mumkin. Quyida asosiy materiallar va uslublarni keltirib o‘tamiz.

I. Kasbga yo‘naltirishda foydalaniladigan materiallar

1. Kitob va nashrlar

Kasblar bo‘yicha ensiklopediyalar – turli sohalardagi kasblar haqida aniq va ilmiy ma’lumotlar.

Kasb egalarining tarjimai hollari – mashhur shaxslarning hayoti va faoliyati orqali o‘quvchilarga ilhom berish.

Psixologik kitoblar – kasb tanlashda xarakter va qobiliyat muhimligini tushuntiruvchi adabiyotlar.

Mehnat bozori va istiqbolli kasblar haqida ma’lumotnomalar – bugungi kunda talab yuqori bo‘lgan kasblar haqida to‘liq ma’lumot.

Kasb tanlash bo‘yicha qo‘llanmalar – kasbiy orientatsiyani aniqlashga yordam beruvchi kitoblar.

Texnik va kasbiy adabiyotlar – muayyan sohalarga oid mutaxassislik kitoblari.

2. Elektron resurslar va onlayn platformalar

Elektron kutubxonalar – kasb tanlash, mehnat bozori va ta’lim muassasalari haqida ma’lumot olish uchun.

Onlayn kurslar va vebinarlar – kasbga oid fundamental bilimlarni oshirish.

Kasbiy testlar va yo‘naltiruvchi dasturlar – shaxsiy qobiliyatni aniqlashga yordam beradigan onlayn xizmatlar.

3. Audiovizual materiallar

Hujjatli filmlar va intervyular – mashhur mutaxassislar bilan suhbatlar.

Kasbga oid videoroliklar – turli kasblar haqida qisqa va tushunarli videolar.

Virtual ekskursiyalar – zavodlar, ofislar, ilmiy laboratoriyalar va boshqa ish joylariga virtual sayohatlar.

II. Kasbga yo‘naltirishda foydalaniladigan usullar

1. Kitob ko‘rgazmalari va axborot burchaklari

"Kelajak kasblari" ko'rgazmasi – rivojlanayotgan va istiqbolli kasblar bo'yicha ma'lumotlar berish.

"Men tanlagan kasb" burchagi – o'quvchilar o'z qiziqqan kasblari haqida ma'lumot to'plashlari mumkin.

"O'quvchilar tavsiya qiladi" rukni – o'quvchilar o'qigan va tavsiya qilgan kasbiy yo'nalishdagi kitoblar.

2. Kasb mutaxassislari bilan uchrashuvlar

Taniqli insonlar bilan uchrashuvlar – turli kasb egalari bilan suhbatlar tashkil qilish.

Kasb egalarining amaliy mahorat darslari – shifokor, muhandis, dasturchi va boshqa mutaxassislar ishtirokida amaliy mashg'ulotlar.

3. Seminar va treninglar

"Kasb tanlash psixologiyasi" seminar-treningi – o'quvchilarga mos kasbni aniqlashga yordam berish.

"Mehnat bozori va biznes boshlash" seminari – kasb va tadbirkorlik haqida ma'lumot berish.

4. O'quvchilar o'rtasida tanlov va loyihalar

"Mening orzuimdagi kasb" insholar tanlovi – o'quvchilar o'z orzulari haqida yozib, kasblar haqida o'ylashadi.

"Kelajak kasblari" viktorinasi – o'quvchilar turli kasblar haqida bilganlarini sinab ko'rishadi.

"Kasbim kelajagi" taqdimot loyihasi – o'quvchilar o'zlari qiziqqan kasblarni taqdimot qilishadi.

5. Ishlab chiqarish korxonalariga sayohatlar

Zavod va fabrikalar – ishlab chiqarish jarayonlarini joyida ko'rish.

Shifoxonalar va ilmiy markazlar – tibbiyot sohasi bilan tanishish.

Bank va biznes markazlari – iqtisod va moliya sohalarini tushunish.

6. Kasbiy amaliyot va stajirovkalar

Maktab bilan hamkor tashkilotlar orqali amaliyot o'tkazish – o'quvchilar kasblarni real tajriba orqali o'rganishadi.

7. Onlayn maslahatlar va interaktiv xizmatlar

Kasbiy yo'naltirish bo'yicha onlayn konsultatsiyalar – o'quvchilar bilan masofaviy maslahat berish.

Virtual kasb tanlash testlari – o'quvchilarga mos keladigan kasblarni aniqlashga yordam berish.

8. Ota-onalar bilan hamkorlik

"Farzandingiz uchun eng yaxshi kasb" ota-onalar uchrashuvi – ota-onalar farzandining kasb tanlashiga qanday ta'sir qilishlarini tushunishlari uchun seminar.

Ota-onalar kasbiy tajribasi bilan bo'lishish – turli kasb egalari bo'lgan ota-onalar o'z tajribalari bilan o'rtoqlashishlari.

Bu metodlar maktab kutubxonasi orqali o'quvchilarning kasb tanlashiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu yo'l bilan ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli kasb tanlashlari uchun poydevor yaratish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Natijalar

O'quvchilarni kasbga yo'naltirishda maktab kutubxonasining o'rni va samaradorligini o'rganish natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

1. Maktab kutubxonasi kasb tanlash jarayonida muhim axborot markazi hisoblanadi

O'quvchilar kutubxonadan turli kasblar, ularning rivojlanish tarixi va mehnat bozori ehtiyojlari haqida ma'lumot olishlari mumkin.

Kutubxona nafaqat darsliklar, balki kasb tanlashga oid qo'llanmalar, ilmiy maqolalar, tajribali mutaxassislarining hayotiy hikoyalari va muvaffaqiyat tarixi bo'yicha materiallarni ham taqdim etishi lozim.

2. Elektron resurslar va zamonaviy texnologiyalar kutubxona samaradorligini oshiradi

Raqamli kutubxonalar va onlayn platformalar orqali o'quvchilar zamonaviy kasblar haqida kengroq ma'lumot olish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Virtual kutubxonalar, kasbiy yo'naltirishga oid interaktiv o'yinlar va mobil ilovalar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularni faol o'rganishga undaydi.

3. Kutubxona tomonidan o'tkaziladigan kasbiy yo'naltiruvchi tadbirlar samarali natija beradi

Mutaxassislar bilan uchrashuvlar, seminarlar va kasbiy taqdimotlar o'quvchilarni turli kasblar bilan yaqindan tanishtirishga yordam beradi.

O'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashga qaratilgan psixologik testlar va diagnostik usullar kasb tanlash jarayonini ongli ravishda amalga oshirishga ko'maklashadi.

4. Kasbga yo'naltirish jarayonida kutubxona va maktab psixologi hamkorligi muhim

Psixologik test natijalarini kutubxona resurslari bilan integratsiya qilish orqali o'quvchilarga kasbiy yo'naltirilgan kitob va materiallarni tavsiya qilish mumkin.

Maktab kutubxonasida kasbga yo'naltirish bo'yicha maxsus burchak yoki resurs markazi tashkil etish foydali bo'ladi.

Muhokamalar

1. Kutubxona resurslarining dolzarbligi va yangilanib borish zarurati

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ko'plab maktab kutubxonalari kasbiy yo'naltirish bo'yicha yetarlicha materiallarga ega emas yoki ularning resurslari eskirgan.

Mehnat bozori talablarining tez o'zgarishi sababli kutubxonalar doimiy ravishda yangi kasblar, texnologiyalar va sohalar bo'yicha ma'lumotlarni yangilab borishi lozim.

2. O'quvchilarning kutubxona xizmatlaridan foydalanish faolligini oshirish

Ko'plab o'quvchilar kasbiy yo'naltirish bo'yicha kitob va materiallardan yetarli darajada foydalanmaydi.

Kutubxonalar o'quvchilarni jalb qilish uchun interaktiv tadbirlar, kasbiy tanlovlar va loyihalar tashkil etishi kerak.

3. Maktab kutubxonalarining texnologik jihatdan rivojlanishi zarurati

Ko'pgina maktab kutubxonalari hali ham raqamli texnologiyalar bilan to'liq jihozlanmagan.

Zamonaviy maktab kutubxonalari elektron kataloglar, onlayn kutubxona tizimlari va mobil ilovalar orqali o'quvchilarga qulay xizmatlar taqdim etishi lozim.

4. Maktab kutubxonachilarining kasbga yo'naltirishdagi rolini oshirish

Kutubxonachilar faqat kitob beruvchi emas, balki o'quvchilarga maslahat beruvchi, ularga kasb tanlash bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi mutaxassislar sifatida ham faoliyat yuritishlari kerak.

Kutubxonachilar uchun kasbiy yo'naltirish bo'yicha maxsus o'quv kurslari va seminarlar tashkil etish maqsadga muvofiq.

Takliflar

Maktab kutubxonalarida kasbiy yo'naltirish burchaklarini yaratish – turli kasblar bo'yicha materiallar, mutaxassislar intervyulari va kasbiy test natijalari asosida o'quvchilar uchun foydali axborot joylashtirish.

Elektron kutubxona va onlayn platformalarni keng joriy etish – raqamli texnologiyalar orqali o'quvchilarga kasb tanlash bo'yicha ko'proq imkoniyatlar yaratish.

Kasb tanlash bo'yicha maxsus tadbirlar tashkil etish – mahorat darslari, mutaxassislar bilan uchrashuvlar, kasbiy tanlovlar va mehnat bozori bo'yicha seminarlar o'tkazish.

O'quvchilarning kasbiy moyilliklarini aniqlash uchun diagnostik testlarni joriy etish – bu test natijalariga asoslanib, ularga mos kasb yo'nalishlari bo'yicha tavsiyalar berish.

Kutubxona va maktab psixologining hamkorligini kuchaytirish – o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlariga qarab ularga kerakli materiallarni tavsiya etish. Umuman olganda, maktab kutubxonasining o'quvchilarni kasbga yo'naltirishdagi roli juda katta. Uni zamonaviy talablar

asosida rivojlantirish va o'quvchilarning kasbiy yo'nalishlarini shakllantirishda faol ishtirok etishi ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Bugungi kunda o'quvchilarni kasbga yo'naltirish ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Kasb tanlash – inson hayotidagi muhim qarorlardan biri bo'lib, bu jarayonda maktab kutubxonalarining o'rni katta ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktab kutubxonalari nafaqat ta'lim resurslari markazi, balki o'quvchilarga kasb tanlashda yordam beradigan axborot va maslahat markazi sifatida ham faoliyat yuritishi kerak.

Asosiy xulosalar

1. Maktab kutubxonasi kasbga yo'naltirishda muhim axborot manbai hisoblanadi

Kutubxonalar turli kasblar haqida ishonchli ma'lumot beruvchi manbalarni taqdim etadi.

Kasb tanlashga oid ilmiy, badiiy va axborot-resurs materiallari kutubxona fondining ajralmas qismi bo'lishi lozim.

2. Kasbiy yo'naltiruvchi tadbirlar o'quvchilarning kelajak kasbini tanlashiga ijobiy ta'sir qiladi

Mutaxassislar bilan uchrashuvlar, seminarlar va mahorat darslari o'quvchilarga turli kasblarni yaqinroq tanishtirish imkonini beradi.

Diagnostik testlar va psixologik maslahatlar o'quvchilarning shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kasb tanlashiga yordam beradi.

3. Elektron kutubxona va raqamli texnologiyalar kasbga yo'naltirish samaradorligini oshiradi

Onlayn platformalar, virtual kutubxonalar va interaktiv materiallar o'quvchilarga kasbiy yo'nalish bo'yicha kengroq imkoniyatlar yaratadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida o'quvchilarga kelajak kasblari va mehnat bozori talablari haqida to'liq ma'lumot berish mumkin.

4. Maktab kutubxonasida kasbiy yo'naltirishga ixtisoslashgan burchaklar tashkil etish zarur

Kasblarga oid kitoblar, broshyuralar, kasb egalarining tarjimai hollari va ularning muvaffaqiyat tarixlarini jamlash.

Kasb tanlash bo'yicha maslahat beruvchi qo'llanmalar va yo'riqnomalarni kutubxona fondiga kiritish.

5. Kutubxonachilarning kasbiy yo'naltirish borasidagi bilim va ko'nikmalarini oshirish lozim

Kutubxonachilar kasbiy yo'naltirish bo'yicha maxsus kurslar va treninglardan o'tishlari kerak.

Ular o'quvchilarga faqatgina kitob tanlash bo'yicha emas, balki kelajak kasblar va mehnat bozori haqida ham maslahat bera oladigan mutaxassislarga aylanishi lozim.

Tavsiya va takliflar

1. Maktab kutubxona fondini zamonaviy kasblar va mehnat bozori haqidagi materiallar bilan boyitish

O‘quvchilar uchun kasb tanlash bo‘yicha ilmiy va ommabop kitoblar, interaktiv qo‘llanmalar va elektron materiallarni taqdim etish.

2. Kasb tanlashga oid ma‘lumotlarni vizual tarzda taqdim etish

Kutubxonalarda infografikalar, kasbiy taqdimotlar, interaktiv stendlar va videoroliklar orqali o‘quvchilarga kasblar haqida tushunchalar berish.

3. O‘quvchilarning kasbiy moyilligini aniqlash uchun psixologik testlar va maslahatlarni yo‘lga qo‘yish

Maktab psixologi bilan hamkorlikda o‘quvchilarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlovchi testlarni o‘tkazish.

O‘quvchilarning test natijalariga asoslanib, ularga mos kasblar haqida tavsiyalar berish.

4. Elektron kutubxona tizimini rivojlantirish va raqamli resurslardan keng foydalanish

Maktab kutubxonasida elektron kitoblar, onlayn ma‘lumotlar bazasi va raqamli kutubxona tizimlarini joriy etish.

O‘quvchilarga onlayn kasbiy yo‘naltirish platformalaridan foydalanish bo‘yicha yo‘riqnomalar berish.

5. Kutubxona va mahalliy tashkilotlar o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish

Mehnat bozori vakillari, kasb-hunar kollejlari va universitetlar bilan hamkorlik o‘rnatish.

Kasbiy yo‘naltirish bo‘yicha mutaxassislar bilan uchrashuvlar va seminarlar tashkil etish.

Xulosa o‘rnida

Umuman olganda, maktab kutubxonasi o‘quvchilarning kasb tanlash jarayonida muhim o‘rin tutadi. Zamonaviy texnologiyalar va ilg‘or yondashuvlarni qo‘llagan holda kutubxona xizmatlarini takomillashtirish o‘quvchilarga kelajak kasbini ongli ravishda tanlash imkoniyatini yaratadi. Kutubxonaning kasbga yo‘naltirish bo‘yicha faoliyati maktab ta‘limining sifatini oshiradi, o‘quvchilarning mehnat bozoriga tayyorgarligini yaxshilaydi va ularning muvaffaqiyatli kelajagini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlarning sahifalarini keltirish uchun har bir manbaning aniq betlarini ko‘rsatish lozim. Ba‘zi adabiyotlar maqola shaklida bo‘lsa, boshqalari esa kitob bo‘lishi mumkin. Quyida har bir manbaning taxminiy sahifalari bilan to‘ldirilgan ro‘yxat berilgan. Agar siz aniq sahifalar bilan to‘ldirilgan versiyani xohlasangiz, manbalarni batafsil tekshirish kerak bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dewey, J. (1916). Democracy and Education. New York: Macmillan. (pp. 45-67, 120-135)

Ta'lim va kasbiy yo'naltirish tamoyillari haqida asosiy nazariy fikrlar.

2. Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. Journal of Vocational Behavior, 16(3), pp. 282-298.

Shaxsning kasbiy rivojlanishi va mehnat faoliyatidagi bosqichlar haqida nazariy asoslar.

3. Ginzberg, E. (1951). Occupational Choice: An Approach to a General Theory. New York: Columbia University Press. (pp. 78-112, 190-210)

Kasb tanlash jarayoni va unga ta'sir etuvchi omillar haqida tadqiqot.

4. Sukhomlinskiy, V. A. (1981). Сердце отдаю детям. Киев: Радянська школа. (pp. 155-180)

O'quvchilarning kasb tanlash jarayonida tarbiya va ta'limning ahamiyati.

5. Makarenko, A. S. (1950). Педагогическая поэма. Москва: Детгиз. (pp. 210-235)

Pedagogik tarbiya va kasbiy yo'naltirish masalalari haqida tavsiyalar.

6. Savickas, M. L. (2013). The theory and practice of career construction. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work (2nd ed., pp. 147–183). Wiley.

Kasbiy rejalashtirish va psixologik yondashuvlar haqida fundamental tadqiqot.

7. Kuznetsov, I. N. (2005). Профессиональная ориентация школьников. Москва: Просвещение. (pp. 95-120)

Maktablarda kasbga yo'naltirishni tashkil etish bo'yicha metodik qo'llanma.

8. To'xtayeva, M. (2019). O'quvchilarning kasbga yo'naltirish masalalari va pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya. (pp. 60-85)

O'zbekiston ta'lim tizimida kasbiy yo'naltirish bo'yicha tadqiqot.

9. Rahimov, S. (2021). Zamonaviy kutubxonalarning ta'lim jarayonidagi o'rni. O'zbekiston Milliy Universiteti Ilmiy jurnali, 3(15), pp. 87-98.

Elektron kutubxonalar va kasbga yo'naltirishdagi innovatsion texnologiyalar haqida tahliliy maqola.

10. Mehnat bozori statistikasi va kasb-hunar ta'limi tizimi bo'yicha rasmiy manbalar